

”החממת הא-לוהית” וברית המילה

א. מדוע לא מלו?

אחר חציית ישראל את הירדן עם יהושע, מצווה ה' את ישראל למול, וישראל מקיימים את המצווה (יהושע ה', א-ב). הכתוב מסביר ש”כל העם היצא ממצרים הזכרים, כל אנשי המלחמה”, אמנם ”מלים היו”, אך הם הרי ”מתו במדבר בדרך בצאתם ממצרים”; לעומתם, ”כל העם הילדים במדבר, בדרך, בצאתם ממצרים”, הם - ”לא מלו”.

הכתוב מסביר את פשר ההבדל בין הדורות לעניין ברית המילה:

כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר, עד תם כל הגוי אנשי המלחמה היצאים ממצרים אשר לא שמעו בקול ה', אשר נשבע ה' להם לבלתי הראותם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותם לתת לנו, ארץ זבת חלב ודבש. ואת בניהם הקים תחתם - אתם מל יהושע, כי ערלים היו, כי לא מלו אותם בדרך.

לאחר שישראל משלימים את ברית המילה, אומר ה' ליהושע: ”היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם”, וקורא למקום ישיבתם: ”גלגל”. לאחר מכן מסופר שישראל חנו במקום ועשו בו את הפסח בעתו, וכן שאכלו ”מעבור הארץ”, ולמחרת שבת המן ולא נותר ממנו עוד לישראל.

הכתוב אמנם מסביר שישראל נצרכו למול בכניסה ארצה משום שלא מלו אותם בדרך, אך איננו מסביר מדוע לא מלו אותם בדרך. לא נראה שישראל חטאו בהימנעותם ממילה במדבר, שכן המילה היא מצוה יסודית וחשובה והעונש על ביטולה הוא כרת (בראשית י"ז, יד), ואם ישראל חטאו בביטולה מדוע לא מופיעות בשום מקום תוכחה וביקורת א-לוהית על כך? (רד"ק, יהושע ה', ב) בנוסף, הייתכן שבמשך ארבעים שנה ישראל היו מחויבים למול, ומשה רבנו לא דאג שיקיימו חובה זו?

יוצא אפוא שישראל כלל לא נדרשו למול את בניהם בארבעים שנות המדבר, והדבר דורש הסבר.

שאלות נוספות

פרט לשאלה המרכזית - מדוע נפטרו ישראל ממצות המילה במדבר - יש לברר עוד כמה דברים בנוגע למסופר בתריסר פסוקי המילה שבכניסה ארצה בימי יהושע:

א. הפסוק הראשון בפרק מפריד בין סיפור הקמת המצבה אחר חציית הירדן לבין סיפור המילה. הפסוק מתאר את האימה שנפלה על עמי הארץ בעקבות חציית הירדן. האם יש קשר בין פסוק זה לעניין המילה?

ב. מדוע ה' ממהר לצוות על ישראל לכרות ברית כעת, מיד בכניסתם ארצה? התזמון כאן מפתיע מאוד. עיני כל יושבי הארץ מופנות למחנה ישראל. עמי כנען בוודאי העמידו צופים לעקוב אחר פעולות ישראל, המתכננים לנשלם מאדמתם. עשיית המילה לכל הגברים במחנה ישראל בבת אחת השאירה את מחנה ישראל חסר הגנה לחלוטין לכמה ימים גורליים. האויבים היו יכולים בקלות לנצל את חוסר ההגנה של ישראל ולכלותם - כשם שעשו בני יעקב לעיר שכם (בראשית ל"ד, כה).

אפשר היה לענות שבני ישראל היו אמורים לסמוך על ה' שישמור עליהם מאויביהם - אך הלוא אין סומכים על הנס. ואם תאמר: הלוא ה' ציווה עליהם לעשות ברית, ולמעשה הורה להם לסמוך על הנס? אף על פי כן, ידוע כי דרכו של ה' להימנע עד כמה שאפשר מניסים. האם יש הכרח גדול כל כך למול דווקא עכשיו המצדיק את שינוי הטבע? ארבעים שנה לא מלו ישראל במדבר - האם אי אפשר שימתינו עוד כמה ימים למצב של ביטחון מספיק?

ג. הכתוב מאריך מאוד בהסבר הצורך למול עתה את ישראל, בעוד שלכאורה היה יכול להסתפק במילים ספורות: "כל העם הילודים במדבר - לא מלו". בשביל מה מציין הכתוב שהדור הקודם כן מלו? מדוע הוא מזכיר שאותו דור מת במדבר ומאריך לספר שמיתתו נבעה מחטא המרגלים?

ד. ה' אומר ליהושע: "היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם" - על איזו חרפה מצרית מדובר, הלוא דווקא במצרים ישראל כן מלו? אם כבר, היה לו לומר שהסיר מעלינו את חרפת המדבר.

ה. מדוע מחבר הכתוב את ברית המילה לפסח שעשו ישראל?

ו. מדוע הכתוב מספר בהקשר זה שישאל אכלו מעבור הארץ ושפסק להם המן?

ב. תשובות הגמרא

הגמרא במסכת יבמות (עא, ב) שואלת את שאלתנו המרכזית: "ובמדבר - מאי טעמא לא מהול?"¹, ומציעה שתי תשובות, המתחלקות לשלוש:

1. שני טעמי הגמרא נובעים מהגדר ההלכתי שפיקוח נפש דוחה את רובן המוחלט של מצוות התורה. ואכן, רב פפא בגמרא מסיק מטעמים אלו הלכות מעשיות: "הלכך, יומא דעיבא ויומא דשותא - לא מהלינן ביה ולא מסוכרינן ביה".

א. "משום חולשא דאורחא" - כאמור בשאלה ב', ברית המילה משתקת את האדם ומחלישה אותו, וכדי לשוב ולהתחזק אחריה יש צורך במנוחה. במדבר ישראל נדדו כל הזמן בלי מנוחה, ואילו היו מלים היו מסכנים את חיי הנימולים, ומילה הרי אינה דוחה פיקוח נפש.²

ב. "משום דלא נשיב להו רוח צפונית" - כדי להתרפא מהמילה יש צורך בתנאי מזג אוויר מתאימים, הכוללים שמים בהירים מעננים. בדרך כלל, רוח צפונית נושבת ומסלקת את העננים והשמש מתגלה (רש"י שם). אולם, בתקופת המדבר לא נשבה רוח זו, ולכן לא היו יכולים ישראל להתרפא מברית המילה, על כן לא מלו. על התשובה השנייה שואלת הגמרא מדוע באמת לא נשבה לישראל רוח צפונית בכל אותן ארבעים שנה שהיו במדבר, והיא מעלה שתי תשובות:

א. "משום דנזופים הוו" - בתקופת המדבר היה כעס על ישראל ובשל כך נמנעה מהם הרוח הצפונית המסייעת לריפוי הנימולים.

ב. "דלא נבדור ענני כבוד" - אילו רוח צפונית הייתה נושבת במדבר, היא הייתה מפזרת את ענני הכבוד שהקיפו את מחנה ישראל, ועל כן ה' מנע אותה מישראל. לכאורה, שתי התשובות הללו הפוכות זו מזו מבחינה עקרונית: לפי התשובה "נזופים הוו" - החוסר ברוח צפונית הוא ביטוי לחובת לישראל; לפי התשובה "נבדור ענני כבוד" - החוסר ברוח צפונית הוא ביטוי לזכותם.

אולם על שיטת "ענני כבוד" יש לתמוה: וכי ה' לא היה יכול להשיב רוח צפונית בלי שיתפזרו ענני הכבוד? והלוא מצינו נס מעין זה במקדש ראשון (אבות ה', ה): "לא נצחה הרוח את עמוד העשן". הרד"ק (יהושע ה', ב) ענה שה' לא חפץ לשנות את הטבע שלא לצורך, שהרי מדין תורה אפשר להשהות מילה מפני סכנה. הריטב"א בפירושו לגמרא הוסיף: כל שכן שלאחר שהיו נזופים לא היו ראויים שייעשה עמהם נס זה.

הריטב"א מחבר אפוא את שני הטעמים: אומנם ענני הכבוד הם זכות לישראל, אך הם היו יכולים להופיע בצורה טובה יותר אילו לא הייתה לישראל חובה, ולא היו נזופים.

על מה היו ישראל נזופים? מה הייתה החובה הגדולה כל כך שלהם, שמנעה מהם לעשות ברית מילה? לדעת רש"י, הם היו נזופים על חטא העגל. אולם, שאר הראשונים (תוס', רמב"ן, רשב"א, ריטב"א) דחו זאת, שהרי סלח להם ה' על חטא העגל, ואחר כך אף ציווה על המשכן והשרה שכונתו בתוכם. בנוסף, ישראל עשו

2. אם כן, מדוע נענש משה רבנו שלא מל את בנו (שמות ד', כד-כו)? עונים הראשונים שמשה לא נדרש לצאת מיד למצרים והיה יכול להשתהות מעט ולמול לפני היציאה לדרך (רד"ק, יהושע ה', ב; ריטב"א על הגמרא).

פסח בשנתם השנייה במדבר (במדבר ט'), שהייתה אחר מעשה העגל, ואם כבר אז נמנעה מהם ברית המילה - היאך עשו את הפסח, הרי ערל ואבי ערל אינם יכולים לעשות פסח? על כן סוברים הראשונים שישראל היו נזופים בשל חטא המרגלים.³ חז"ל (תענית ל, ב) אומרים ש"עד שלא כלו מתי מדבר - לא היה דבור עם משה", והרשב"א, בפירושו לגמרא, מוכיח מדבריהם שחטא המרגלים לא נמחל לישראל עד שכלה אותו דור.

בשאלה ג' דלעיל תהינו מדוע הכתוב טורח להזכיר את חטא המרגלים בקשר להימנעות ישראל ממילה במדבר, והנה, לפי פירושי הראשונים כאן, הולך ומתבהר הקשר בין חטא המרגלים למניעת המילה במדבר.

ג. החממית הא-לוהית

כדי להסביר את טעמי חז"ל למניעת ישראל מהמילה במדבר, עלינו לעמוד תחילה על משמעות תקופת המדבר ועל משמעות ברית המילה. נפתח בביאור משמעות תקופת המדבר.

בתקופת המדבר חיו ישראל תחת הנהגה א-לוהית גלויה, בהשגחה ניסית מוחלטת. כל זמן היותם במדבר, לא נצרכו ישראל לדאוג לדבר, הכול סופק להם משמים: מזון ומלבוש, ביטחון והכוונה (דברים ח', ג-ד). הם לא חיו בתקופה זו חיים ארציים, וחייהם היו מנותקים מהחומריות העזה.

אחד מביטוייה המרכזיים של הנהגה הא-לוהית הזו הוא **ענני הכבוד**. ענני הכבוד היו כחממה לישראל במדבר, הם הקיפו אותם מכל עבר - מלמעלה ומלמטה, מימין ומשמאל, מלפנים ומאחור (תנחומא במדבר, ב), וניתקו אותם מכל קשר לעולם הארצי. הם דאגו להם לביטחון מפני אויביהם, להגנה מפני חמה ומטר,⁴ ואף פטרו אותם מההתלבטות לאן לנסוע ומתי. לפי חז"ל, ענני הכבוד גם שימרו את מלבושם של ישראל (שיר השירים רבה ד', יא), שמרו עליהם מפני מזיקי המדבר (תנחומא במדבר, ב) ואף יישרו לפנייהם את הדרך (שם).

3. המאירי, בפירושו לגמרא, תירץ את שיטת רש"י שאומנם נמחל להם **עיקר** עוון העגל, אך "ציצין" נשאר בו והיו מעכבין". וראה בערוך לנר, בפירושו לגמרא, הסבר מיוחד המחבר את שיטת רש"י לשיטת שאר הראשונים.

4. "אין 'סוכות' אלא **ענני כבוד**, שנאמר (ישעיהו ד', ה): 'וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראה **ענן** יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה'" (מכילתא דרבי ישמעאל, בא, מסכתא דפסחא, יד), ונאמר בהמשך בישעיהו (פסוק ו): "וסכה תהיה לצל יומם מחרב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר".

הנהגה א-לוהית מוחלטת וגלויה היא אומנם דבר גדול ונעלה, אך איננה כבוד גדול לאדם. דומה הדבר לתקופת הילדות של האדם: כשאדם צעיר, הוא 'זוכה' להנהגה הורית מלאה - מבוגרים דואגים לכל צרכיו, והוא חי חיים בריאים ותקינים. אולם אדם בוגר יותר צריך להתבייש בחיים כאלו. אדם מכובד הוא אדם המסוגל להנהיג את עצמו ולדאוג לצרכיו בעצמו - אף אם יעשה זאת טוב פחות משהוריו היו עושים זאת בשבילו. ביציאת מצרים עם ישראל נולד, ובתקופת המדבר הוא היה במעמד של תינוק מבחינה לאומית-רוחנית, והדבר התבטא בהצטרפותו להנהגה הא-לוהית הגלויה והצמודה.

לפני צאתם ממצרים היו ישראל עם של עבדים במשך שנים, ועם של עבדים אינו מסוגל לעמוד כראוי בהתמודדות עם המציאות הארצית, עם חיי העולם הזה בשיא כוחם. עבד המשועבד לאדונו אינו רגיל לנהל את חייו בעצמו, אלא פועל על פי הוראות שמקבל מלמעלה. בנוסף, שפלה היא נפשו של העבד, הוא חסר ביטחון עצמי ורגיל להיות נרמס ומושפל.

עם ישראל לא היו מסוגלים אפוא לחיות מבחינה נפשית בצורה עצמאית מיד בצאתם ממצרים. הם היו זקוקים לתקופת מעבר רוחנית שתעקור את עול שעבוד מצרים מנפשם, תקופה של התבגרות לאומית, עד שיהיו די בוגרים כאומה להנהיג את עצמם בכוחות עצמם. ההתבגרות הזו איננה בגדר מותרות, היא הכרחית לקיום חיי עם בארצו, ובלעדיה אומה אינה יכולה להתקיים בשלמות.

השאיפה הייתה שישראל יצליחו לעבור את תקופת ההתבגרות הזו בפרק זמן קצר במדבר, שיכלול את קבלת התורה, בניין המשכן והמסע לארץ ישראל. אולם, למעשה, הדרדור הנפשי שלהם בשעבוד מצרים היה כה עמוק, שאותו דור לא מצא בקרבו את הכוח להשתנות ו'להתבגר'.

חוסר המוכנות של ישראל התגלה בצורה קשה וכאובה בחטא המרגלים, כשעם ישראל עמד בשערי הארץ ולא העז להיכנס אליה. המציאות הארצית הפחידה אותם ואיימה עליהם: הן מבחינה חומרית - הפחד מעמי הארץ,⁵ והן מבחינה רוחנית - היראה מפני קלקול רוחני שתמיט עליהם הפגישה עם חומריות הארץ.⁶ העונש שקיבלו ישראל - "במדבר הזה יפלו פגריכם" (במדבר י"ד, כט) - איננו עונש מקרי, ואפשר אפילו שאיננו נכנס כלל בגדר עונש. דור יוצאי מצרים גילה בחטא

5. ראה אבן עזרא, שמות י"ד, יג, ובהרחבה בספרו של מורי ורבי הרב חיים דרוקמן, "לזמן הזה", ניסן, "שבת הגדול".

6. ראה בספרו של רבי ומורי הרב חיים דרוקמן, "בארץ לא זרועה", שלח, "מה היה באמת חטא המרגלים?"

המרגלים שאין לו יכולת נפשית מתאימה להיכנס ארצה, ושאין די בשנה לעקירת שעבוד מצרים מנפשם ומרוחם.

נדרשה אפוא תכנית חלופית, ויותר נכון - דור חלופי. כך נקבע שדור יוצאי מצרים לא ייכנסו ארצה, פשוט משום שאינם מסוגלים להיכנס ארצה באמת, שכן אין ביכולתם להתמודד עם הכניסה ארצה, על כל מה שהיא כוללת בקרבה.⁷ רק הדור הבא, אשר יגדל כבן חורין במדבר - מבחינה רוחנית וחומרית - יהיה מסוגל להיכנס ארצה ולחיות את החיים הארציים בצורה שלמה וראויה.

זו אפוא אחת הסיבות שדור יוצאי מצרים נזקק לתמיכה א-לוהית גלויה וקבועה בארבעים שנות המדבר - לשמר אותם בחממה שמורה, לגדל אותם ב"חממית"⁸ א-לוהית" - כל זאת בשביל להגן עליהם ממגע ישיר מדי עם הארציות, מגע שאין ביכולתם להכיל במצבם.

ד. משמעות ברית המילה

אחד הכוחות המרכזיים והמשמעותיים ביותר בעולם הארצי הוא כוח המין, הרבייה. יכולת הרבייה היא המאפשרת את קיום המינים ואת ריבויים מאז בריאת העולם. כוח זה משותף לכל אשר בו רוח חיים: לצמחים, לבעלי חיים ואף לבני האדם. הרבייה מבטאת התחדשות והתרגנונות של עולם הטבע כולו.

בשל חשיבותו האדירה של הכוח הזה ונחיצותו המוחלטת לקיום העולם, ניתנה בו גם עוצמה חומרית רבה, שהעמידה אותו בשורת הכוחות החומריים החזקים ביותר בעולם הטבע. אילולא העוצמה האדירה שניתנה בו, היו הבריות נמנעות ממנו בשל הדרישות הכבירות שהוא מביא, ובשל הסיכונים הרבים שהוא מעמיד כנגד שרידותו של הפרט.

הכוח הזה אמנם הכרחי לאדם כשם שהוא הכרחי לשאר הבריות, אך דווקא בו נבחנת מעלתו של האדם על שאר הבריאה וייחודו האנושי. אדם המשתעבד לעוצמת כוח זה מדמה את עצמו לבעלי החיים, ומוצא את עצמו שוקע בחומריות וארציות העולם.⁹ אדם המצליח לשלוט בכוח הזה ולהשתמש בו כראוי

7. כלומר, אילו דור יוצאי מצרים היה נכנס ארצה, הוא לא היה יודע כיצד לפעול, וסופו שהיה מתקלקל ונשחת בארץ מבחינה חומרית, וחמור מכך - מבחינה רוחנית.

8. החלופה העברית ל"אינקובטור".

9. כשכוח המין משתלט על האדם הוא מנמיך אותו אפילו יותר ממעמד בעלי החיים. אצל בעלי החיים יש מערכת הגבלות טבעית השומרת על איזון נכון של כוחות החיים, כך ששימוש קיצוני בכוח אחד עשוי להביא לקיצו של היצור. למשל, לבעלי חיים רבים יש

מגלה בזה את מעלת האדם, ומוציא לאור את העולם הרוחני הפנימי הקיים בו, המייחדו על שאר הבריות.¹⁰ מצוות **ברית המילה** מגלה את הייחוד הא-לוהי שבאדם. העולם הטבעי מורכב משישה פנים (צפון ודרום, מזרח ומערב, שמים וארץ) ומרכז פנימי אחד. מעל לעולם הזה קיימת גם מציאות שמינית, מציאות שמעל לטבע. ברית המילה נעשית ביום השמיני ללידה, וזאת משום שהיא שייכת למעלה הישראלית המיוחדת, שאינה חלק מהטבע של העולם הזה.¹¹ לפי זה מובן מדוע ברית המילה נעשית דווקא באיבר המין והרבייה, שכן בשליטת האדם על כוח המין נבחנת מעלתו האנושית, יכולתו להתגבר על שיא עוצמתו של עולם החומר. ברית המילה מבטאת את היכולת הישראלית להתמודד עם העולם הארצי, על עוצמותיו החומריות האדירות.

ה. התבגרות רוחנית-לאומית

כעת, לאור ההקדמות הללו, נוכל להבין שכל הטעמים שהובאו בגמרא בנוגע למניעת ישראל ממילה במדבר קשורים זה בזה מבחינה מהותית. ברית המילה מבטאת את ההתמודדות האנושית עם המציאות הארצית. בזמן המדבר, בתקופת הינקות של העם, היו ישראל משוחררים מהתמודדות זו, וממילא ברית המילה לא הייתה שייכת בהם מבחינה מהותית, ועל כן היו 'פטורים' ממנה בכל תקופת המדבר. כפי שראינו, הנתק מהמציאות הארצית בתקופת המדבר בא לידי שיא ביטוי בענני הכבוד, 'החממית הא-לוהית', והצורך של אותו דור להתנתק מהארציות ולהיכנס באותה 'חממית' התגלה בהתנהגותם בחטא המרגלים. לאור זאת נוכל להסביר את כל טעמי הגמרא: בתקופת המדבר לא נשבה רוח צפונית משני טעמים, שהם בעצם שני ביטויים לניתוק ישראל מהארציות באותה תקופה: א. משום שהיו **נזופים** בעקבות חטא המרגלים - שזהו הביטוי לחוסר יכולתם של ישראל להתמודד עם הארציות; ב. שלא יבודרו **ענני הכבוד** - שלא תתפרק החממית הא-לוהית, המבטאת את התלות המוחלטת של ישראל בה, בשל אי יכולתם להתמודד עם הארציות.

עונות רבייה מוגדרות, ובשאר הזמן הכוח הזה רדום בקרבם, בעוד שבאדם הכוח הזה קיים בעוצמתו המלאה בכל אחד מימות השנה.
10. ראה בספרו של רבי ומורי, הרב חיים דרוקמן, "הקדושה והטהרה", קדושים, "קדש עצמך במותר לך".
11. ראה מהר"ל, תפארת ישראל, ב'.

בעקבות כך, היה צורך לחכות ש"כל העם היצא ממצרים, הזכרים, כל אנשי המלחמה" ימותו "במדבר, בדרך בצאתם ממצרים", משום שאינם מסוגלים להתמודד עם הארץ, ורק "העם הילדים במדבר, בדרך, בצאתם ממצרים" יוכלו להיכנס ארצה. מסיבה זו נדדו ישראל במדבר ארבעים שנה, ודבר זה מנע מהם למול מבחינה מעשית - "משום חולשא דאורחא", הסכנה שיש במילה בלי יכולת למנוחה מרפאת.

אולם, יש לתהות על הסבר זה: הרי רוב הזמן ישראל לא היו "בדרך" אלא חנו במקומם, ומדוע לא מלו אז? אלא שאמנם ישראל חנו יותר משנסעו, אך הרי "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו" (במדבר ט', כ). תנועת ישראל הייתה תלויה בענני הכבוד באופן מוחלט, כך שלא ידעו מראש מתי יצטרכו לנוע, וממילא לא היו יכולים למול בהנחה שיהיה להם זמן להתעכב במקום עד להתרפאות.¹² כלומר, גם הסבר "חולשא דאורחא" נובע ישירות ממצאות ענני הכבוד, מהחממית הא-לוהית, והוא קשור אפוא להנהגה הניסית של תקופת המדבר.

עתה, מיד בכניסת ישראל ארצה, עוד לפני שמתחילים את הכיבושים, ה' מצווה מיד את כל ישראל למול. כעת אינם עוד במדבר, אין להם עוד ענני כבוד, ולכן המפגש הראשון עם הארץ מוכרח להיות מתוך ברית מילה, המביא אחריו גם את ברית הפסח.¹³ רק מתוך כך יוכלו ישראל להתמודד עם המציאות הארצית בארץ. ובאמת, הדבר הראשון שכתוב אחר קיום הברית הללו הוא עקירת סממני המדבר של ההשגחה הא-לוהית הגלויה והנתק מהארציות (שם, יא-יב): "ויאכלו מעבור הארץ... וישבת המן ממחרת, באכלם מעבור הארץ, ולא היה עוד לבני ישראל מן, ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא".

ספר יהושע כולו מתאר את תהליך ההתבגרות של עם ישראל - מהנהגה א-לוהית מוחלטת וגלויה ועד להנהגה אנושית טבעית, שישראל מנהיגים את עצמם בעצמם מתוך הבנה שה' משגיח עליהם בצורה נסתרת. מפרק לפרק בספר, ה' משחרר את ישראל יותר ויותר מהנהגתו הגלויה ומאפשר להם להתמודד עם הארציות בעצמם. על כן, אך טבעי הוא שהספר פותח בגמילת ישראל מה' בקבוק' וה' מוצץ' של תקופת המדבר - מענני הכבוד ומהמן, ובלשון חז"ל (ספרי במדבר, פט):

12. כך הסבירו הרד"ק (יהושע ה', ב) והריטב"א (על הגמרא).

13. ברית המילה היא ברית של היהודי הפרטי עם ה', וברית הפסח היא ברית של האומה הישראלית בכללה עם ה'. שתי הבריתות הללו קשורות זו בזו: קודם הפרטים צריכים לחרות ברית עם ה', ורק מתוך כך יכול הכלל כולו לעלות לרמה של ברית כלל לאומית, ולכן: "וכל ערל לא יאכל בו" (שמות י"ב, מח).

"מה הדד הזה, תינוק מצטער בשעה שפורש ממנו - כך היו ישראל מצטערים בשעה שפירשו מן המן, שנאמר: 'וישבת המן ממחרת...'"
 על פי זה נוכל להבין גם את דבר ה' אחר המילה: "היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם" (יהושע ה', ט) - "חרפת מצרים" מבטאת את המצב הנפשי-הרוחני השפל של ישראל, את השעבוד הנפשי והרוחני שלהם, שמנע מהם את היכולת להתמודד עם הארציות שבארץ, וממילא גם את ברית המילה. ברית המילה בכניסה ארצה מבטאת את הסרת המצב הזה, את סילוק חרפת השעבוד המצרי מעל ישראל.

המילה הכרחית אפוא לירושת הארץ, רק אתה - ועם כל מה שהיא מבטאת - אפשר להתמודד עם חומריות הארץ ואף לרוממה ולקדשה. עם המילה אדם יכול לכבוש את הארץ, ובלעדיה הארץ עלולה לכבוש אותו, וכן אמרו חז"ל (מדרש אגדה, בראשית י"ז, ח):

שלא ירשו ישראל את ארץ כנען מאבותיהם אלא בזכות המילה, על מנת כן ניתנה הארץ לאברהם על שימול, ועל מנת כן ניתנה ליצחק וליעקב על שימולו, ועל דבר זה צוה הקדוש ברוך הוא ליהושע לימול את ישראל בעת שבאו ליכנס לארץ - שאלמלא לא היו מולין - לא היו יכולים להכנס לארץ.

על כן המילה חשובה כל כך בכניסה ארצה ואין לדחותה אפילו רגע אחד! הפסוק הפותח את הפרק בא להורות שחציית הירדן הנסית הייתה כה עוצמתית, עד שנמס לבבם של מלכי האמורי - "ולא היה בם עוד רוח מפני בני ישראל". האימה ששיתקה את עמי הארץ הבטיחה שאיש לא יעז לתקוף אותם בזמן שהם מתרפאים מהמילה, וממילא לא נצרך שום נס נוסף כדי שישראל יוכלו לעשות את המילה בבטחה.¹⁴ גם במדבר היה ה' יכול לדאוג שישראל יעשו את המילה בבטחה, אך הוא לא חפץ בזה, משום שהם לא היו בדרגה של מילה בשל ניתוקם ההכרחי מהארציות.

סיכום

השעבוד הארוך במצרים השפיע על נפשם של ישראל. הם נעשו שם לעם של עבדים בגוף, אך יותר מכך - ברוח. נפשם הייתה שפלה, ודבר זה מנע מהם את היכולת להתמודד עם ארציות העולם.

14. יש להוסיף שבמעשה המילה חסר ההגנה ביטאו ישראל ביטחון עצמי גבוה, בייחוד אחר חציית הירדן, וביטחון זה עצמו הגביר את תחושת האימה של יושבי הארץ, שבעקבותיה נמנעו מתקיפת ישראל חרף החולשה שנבעה מהמילה.

השאיפה הייתה לעקור מישראל את השעבוד הנפשי בשנה אחת במדבר, אך בחטא המרגלים התגלה שהשעבוד כה עמוק, כך שאותו דור אינו מוכן לעבור את השינוי המתבקש. על כן נדרשו ארבעים שנות מדבר ליצירת דור ישראלי חדש, שיהיה נקי מהשעבוד הנפשי ומוכן להתמודדות עם הארציות. משום שלא הייתה ביכולת אותו דור להתמודד עם הארציות, הקים להם ה' 'חממית א-לוהית' במדבר שהרחיקה מהם כל מגע עם הארציות. הדבר בא לידי שיא ביטויו בענני הכבוד שהקיפום מכל עבר ובמן שירד משמיים. ברית המילה מבטאת את הייחוד הא-לוהי שבאדם, את יכולתו לשלוט בכוח המרכזי והחזק ביותר בעולם הטבע הארצי - כוח המין והרבייה. המציאות הא-לוהית במדבר מנעה מישראל את המילה מבחינות **מעשיות** שונות (בידור ענני כבוד, הסתרת השמש המרפאת, חולשת הדרך), אך מבחינה **עקרונית**, הברית - המבטאת את ההתמודדות עם הארציות - לא הייתה שייכת ב"חממית הא-לוהית", המבטאת את הניתוק מהתמודדות הזו. בכניסתם ארצה, ה' מצווה מיד את ישראל למול משום שעתה הם נפגשים לראשונה עם הארציות, וכעת דרושה להם ברית המילה. בלי המילה, ישראל אינם יכולים לכבוש את הארץ, והארץ - הארציות - עלולה לכבוש אותם.